

ODLOČEN KORAK V NOVO DESETLETJE ŽIVLJENJA

PORTRET AKADEMIKA PROF. DR. FERDA GESTRINA

Janja Žitnik

Akademik prof. dr. Ferdo Gestrin, odgovorni urednik *Dveh domovin* že od ustanovitve revije, je oktobra lani praznoval svojo osemdesetletnico. Ob tej priložnosti je izšla vrsta jubilejnih člankov tako v slovenskih znanstvenih publikacijah kot v dnevnem časopisju. Kot urednica pričujoče revije pa želim s tem portretom tudi bralcem *Dveh domovin* vsaj v grobih potezih predstaviti svojega večletnega sodelavca v uredništvu in Znanstvenem svetu Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

Rodil se je 8. oktobra 1916 v Ljubljani v družini krojaškega mojstra, ki se je po izgubi prve žene že v nekoliko poznih letih poročil z mladim kmečkim dekletom. V času prve svetovne vojne so se jima v zakonu rodili trije otroci, njihovo otroštvo pa je bilo

– ne samo zaradi vojne – vse prej kot lahko. Družina je sprva živela v izobilju, saj so se v očetovi krojaški delavnici oblačili mnogi ugledni meščani iz slovenske prestolnice. A kmalu so se pojavile težave in življenje v družini se je začelo sprevračati v moro. Oče se je iz razlogov, ki jih je najbrž docela poznal samo on, vdal pijači. Ko se je prvič nasilno znesel nad svojim prvorojcem, je bila družinska sloga za vselej porušena. Odtlej se je zdelo, da je imel vsak poskus sprave med staršema le kratkotrajen uspeh. Malemu Ferdu je bilo komaj štiri leta in pol, ko je oče v pričakovanju izjemnega zaslужka, ki bi zadoščal za nakup nove hiše, v borih treh dneh pognal

velik del družinskega premoženja za veseljačenje s prijatelji. Žena mu je zaprla vrata in agonija zakona je bila končana, ko je oče nato užaljen zapustil družino.

Mati se je po moževi smrti znova poročila, njen drugi mož pa je prevzel materialno skrb za družino že davno pred poroko. Vzgoja otrok je še naprej ostajala materina odgovornost, a po svoje je oblikovala njihov značaj tudi "enajsta šola pod mostom". V času gospodarske krize, ko je mladi Ferdo v Ljubljani končal nižjo gimnazijo, se je družina spopadala z resnimi gmotnimi problemi. Že nekaj let pred tem so morali otroci tako ali drugače prispevati k družinskemu proračunu. Da bi pokrili stroške svojega nižjega šolanja, je moral Ferdo med počitnicami pomagati raznim sorodnikom pri težjih domačih opravilih, ki so jih sicer opravljali izkušeni hlapci. V prostem času so otroci pomagali pri preživetju družine z nabiranjem gozdnih sadežev po Golovcu in v gozdovih ob Savi, pobiranjem odpadnih kosti v ljubljanski klavnici in "rabutanjem" sadja po sosednih vrtovih, Ferdo pa si je pomagal tudi z inštruiranjem sošolcev.

Zaradi problematičnih domačih razmer je deček doživljal številna ponižanja v šoli in med vrstniki. Najbolj pa ga je prizadelo, ko je po končanem četrtem razredu izvedel, da je premlad za vpis na gimnazijo in mora prej končati še peti razred. Uspešno je zaključil nižjo gimnazijo v Ljubljani in bil oproščen male mature.

Spričo šolskega uspeha in izredne ljubezni do branja in širjenja obzorja se je Ferdo – kot edini v svoji družbi – odločil za nadaljnje šolanje. Doma je njegova odločitev naletela na odpor, saj so mu zaradi hudih finančnih težav namenili krajšo pot do poklica. Ukaželjni mladenič pa je vztrajal na izbrani poti kljub izredno težkim življenjskim pogojem, ko je morala družina nekaj mesecev celo prebiti pod kostanji pred šentpetersko kasarno. Po letih pomanjkanja, stradanja in životarjenja v zatohlih kletnih prostorih se je Gestrin navsezadnje izvelel iz najhujših razmer, ko so ga sprejeli za domačega učitelja duševno zaostalega otroka iz ugledne ljubljanske družine. Tu se je žejno seznanjal z deli iz bogate gospodarjeve knjižnice in na ta način dopolnjeval precej kakovostno izobrazbo, ki je je bil deležen v gimnaziji. Prosti čas si je krajšal s športom in gledališčem, saj je bil navdušen član nogometnega kluba Herkules, dijaških Orlov in pozneje Sokolov, Mladih borcev, dramskega krožka Ferda Delaka, Gregorinove dramske skupine pri jezuitih in Tomčeve igral-ske skupine pri Mladcih.

Po maturi je leta 1935 vpisal študij zgodovine in zemljepisa na ljubljanski Filozofski fakulteti. Tu je poslušal predavanja uglednih profesorjev Milka Kosa, Nikole Radojčiča, Balduina Sarie, pred diplomu pa tudi mladega Frana Zwittera. Po diplomi leta 1940 je služil v jugoslovanski vojski in se znašel v vojnem ujetništvu. Naslednje leto se je vrnil v Ljubljano in bil do konca vojne pripravljen poprijeti za vsakršno delo, da bi se preživel. Po osvoboditvi se je zaposlil kot profesor na gimnaziji in učiteljskišću, nekoliko pozneje pa kot republiški inšpektor za pouk zgodovine.

Leta 1946 je objavil prvi članek s področja zgodovinopisja, in sicer zgodovinski pregled razvoja Trsta. Kmalu je začel sam ali skupaj s soavtorji pisati tudi učbenike in čitanke za pouk zgodovine. Leta 1950 je z Vasilijem Melikom napisal skripta o slovenski zgodovini v 19. in začetku 20. stoletja (do prve svetovne vojne), ki sta jih pozneje razširila in svoje znano delo z naslovom *Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do 1918*. Za raziskovalce slovenskega izseljenstva je knjiga zanimiva predvsem zato, ker gre za prvi učbenik slovenske zgodovine, ki vključuje tudi obravnavo vzrokov množičnega izseljevanja iz slovenskih pokrajin v času največjega izseljenskega vala.

V letih 1950-69 je prof. Gestrin poučeval slovensko zgodovino na Višji pedagoški šoli in Ljubljani. Že konec štiridesetih let je začel zbirati podatke za zgodovino narodov Jugoslavije, v naslednjem desetletju pa se je osredotočil na raziskovanje gospodarske zgodovine srednjega in zgodnjega novega veka. Leta 1960 je kot asistent na ljubljanski Filozofski fakulteti doktoriral z disertacijo, ki je pet let pozneje izšla pri SAZU z naslovom *Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja* in ki mu je prinesla nagrado Kidričevega sklada za vrhunski dosežek v znanosti. Leta 1961, zdaj že kot docent, se je v Parizu več mesecev izpopolnjeval pri Fernandu Braudelu. Vpliv francoske gospodarske zgodovinske šole se odraža tudi v Gestrinovem članku "Gospodarstvo in družba v Sloveniji v 16. stoletju", ki ga je objavil v *Annales*, najuglednejši francoski reviji na področju zgodovine. Mladi slovenski zgodovinar dr. Dušan Kos poudarja, da je prof. Gestrin, kolikor mu je znano, še vedno edini živeči Slovenec s tam objavljeno razpravo.¹

¹ Dušan Kos, "Prvih osemdeset let Ferda Gestrina", *Zgodovinski časopis*, 50 (1996), št. 3 (104), str. 329.

Od leta 1962 je bil Gestrin izredni, od leta 1971 do upokojitve (1983) pa redni profesor za občo zgodovino srednjega veka na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Od 1983 je bil dopisni, od 1987 redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Njegovo dosedanje znanstveno delo (blizu 300 objavljenih del, od tega preko 20 knjig) sega od antične zgodovine prek slovenske lokalne, družbene in gospodarske zgodovine srednjega in zgodnjega novega veka, še posebej obdobja reformacije, do zgodovine Slovencev od konca 18. stoletja dalje. Da lahko suvereno obravnava tudi novejšo in najnovejšo zgodovino, je dokazal z delom *Svet pod Krimom* (Ljubljana 1993). Posebno mesto v njegovem znanstvenem delu pa imata dve temi, ki sta prof. Gestrina privedli do pritegovanja dotlej zapostavljenih zgodovinskih virov in mu prinesli še poseben ugled v slovenskih in mednarodnih zgodovinarskih krogih: migracije med obema obalama Jadrana od 15. do 17. stoletja in zgodovina pomorstva na severnem Jadranu; med drugim tudi zaradi slednje velja akademik Gestrin za vodilnega poznavalca zgodovine prometa na Slovenskem.

Od šestdesetih let dalje je prof. Gestrin opravljal številne pomembne funkcije na področju visokega šolstva, znanstvene politike in administracije ter znanstvene publicistike: kot prodekan ljubljanske Filozofske fakultete v letih 1962-64, predsednik znanstvene, kadrovske in habilitacijske komisije, predsednik Zgodovinskega društva za Slovenijo v letih 1966-68, predsednik ali član znanstvenih svetov različnih inštitutov ZRC SAZU, eden aktivnejših članov SAZU, član Upravnega odbora Slovenske matice, član uredniškega odbora *Zgodovinskega časopisa* in *Kronike*, odgovorni urednik *Dveh domovin*, predsednik Upravnega odbora ZRC SAZU itd. Na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa vodi in zaključuje velik projekt *Promet na Slovenskem*, leksikografsko delo v okviru zbirke *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev*. 20. januarja 1995 je prejel za izjemno raziskovalno delo na področju slovenske zgodovine prvi zlati znak ZRC SAZU, 2. julija letos pa mu je predsednik republike Milan Kučan podelil srebrni častni znak svobode Republike Slovenije za življenjsko delo v zgodovinski stroki. V dokaz, da akademik Gestrin vstopa v deveto desetletje svojega nadvse plodnega življenja z mladostno odločnostjo in nezmanjšanim veseljem do dela, pa naj omenim še dejstvo, da prav zdaj pripravlja monografijo o srednjeveških migracijah Slovanov, zlasti z ozemlja današnjih Slovencev, v Italijo.

Dva od mlajših zgodovinarjev, ki so imeli tudi v zadnjem času priložnost tesnejšega sodelovanja z akademikom Gestrinom, sta pred nedavnim takole označila osebnost tega pomembnega mentorja na področju slovenskega zgodovinopisja:

*"Duh, ki ga izžareva nekdanji navdušeni športnik, telovadec in hribolazec, dolgoletni poveljni predsednik telovadnega društva Partizan na Taboru, je nemara bolj kot pri kom drugem vplival na nprav, močno pa na njegovo filozofijo zgodovinskega raziskovanja in vsega, kar obkroža razumevanje življenja v preteklosti. Časi kabinetnih zgodovinarjev, največkrat močno preresnih znanstvenikov, zaprtih med štiri stene in v silno ozek raziskovalni svet, so minili. Če želiš razumeti svet, ga moraš tudi doživeti in soustvarjati. (...) Uvedba praktičnosti, življenjskega realizma in optimizma v zgodovinopisje pa je stvar, ki je v slovenskem okolju skoraj iznajdba prof. Gestrina. (...) Hitri gibi, kretnje, hoja, pogled naravnost naprej, odkrivajo osebnost, ki ne mara odlaganja problemov, tudi neprijetnih historičnih vprašanj, pač pa takojšnjo in energično razrešitev. Toda z odločnostjo, z jasno historično vizijo, gre pri prof. Gestrinu nujno zraven še nekaj: prijaznost, mehkoba, velika strpnost do dela drugih ljudi – pravi športni fair play, bi rekli, spoštovanje prav vseh kolegov, kar je danes že skoraj izjema, še vedno skoraj pregovorna naklonjenost študentom, pa čeprav je že petnajst let v pokoju."*²

"Glede na socialni izvor, ekonomsko neprijazno mladost, ne ravno brezskrbna leta študija, življenje v izredno dramatičnih in negotovih časih, bi lahko njegova življenjska pot potekala vse drugače. Lahko bi bila celo nasilno končana, lahko bi ga pokosila bolezen, pa je vendar zgolj na sebi lasten način vselej našel moč, znanje in voljo, da je ostal zmagovalec. Ne samo to. Ob vseh težavah in bridkosti vsakdanjega življenja, ob pedagoškem in znanstvenem ter organizacijskem delu je vselej našel nesorazmerno veliko časa in volje za nasvete in neposredno pomoč mlajšim kolegom. Prav način njegovega pristopa do njih mu je ustvaril svojevrsten položaj znotraj zgodovinske srenje. Ta ne izvira le iz let, znanstvenega ugleda, števila napisanih knjig, družbenega položaja, ampak predvsem človeškega odnosa do ljudi in kolegov še posebej. V njem ni vse in vselej le gladenje in priključevanje, je kritika in tudi graja. Nikoli ni pripravljen vse razumeti in vse odpustiti, zna biti tudi oster in neprizanesljiv. V njem ni lažne familiarnosti, v njem ni pripravljenosti za paktiranje z ljudmi, ki bi ga s hvalisanjem kupovali. Potrebe in

² Dušan Kos, n. d., str. 327-328.

*koristi zgodovinske vede, tako kot jih on vidi in razume, so mu bile poglavitno vodilo pri odločitvah. Kljub lepemu številu let, ko človeku pritiče in godi 'prvaštvo', mu je slednje tuje in odvratno. Nima voditeljskih ambicij, ne želi biti prvi, želi biti le eden najboljših – za to se trudi celo življenje. V tem je uspel, že zdavnaj. Ne spi na lovorikah, je poln načrtov in zasut z delom. (...) Njegove razprave dokazujejo, da ni lokalne in svetovne znanosti, je le dobro in slabo delo."*³

Tako ocenjujejo akademika Gestrina njegovi kolegi v zgodovinski stroki. In kakšna je moja osebna izkušnja z njim? Ker nisem bila njegova študentka, ga ne poznam kot profesorja oziroma pedagoga; kot nezgodovinarica sem se pobliže seznanila le z delom njegovih znanstvenih študij. V začetku devetdesetih let, ko sem se nenadoma znašla v vlogi predstojnice Inštituta za slovensko izseljenstvo, prof. Gestrin pa je bil prav tedaj predsednik Znanstvenega sveta tega inštituta, pa sem vendarle dobila priložnost, da ga spoznam kot sodelavca, strokovnjaka – zame je bil zanimiv predvsem kot eden zgodnejših poznavalcev slovenske izseljenške problematike, mentorja pri novi administrativni zadolžitvi in prijatelja. Iz tega obdobja mi je ostalo v spominu predvsem to, da si v nobenem pogledu ne bi mogla želeli boljšega svetovalca. V času svojih zaporednih mandatov predsednika Znanstvenega sveta se je redno oglašal na Inštitutu in s kar mladeniško vnemo spremljal njegovo delo in načrte. Na nevsiljiv način in brez vsakršne želje po vmešavanju se je vendarle živo in iskreno zanimal za vse, od raziskovalnih rezultatov ali drznih zamisli za razširitev dejavnosti Inštituta, delovnih pogojev in najrazličnejših, včasih že kar banalnih težav, do medčloveških odnosov v kolektivu. Če je med ambicioznimi mladimi kolegi kdaj prišlo do medsebojnih trenj, je s svojo odkritosrčnostjo, osebno zavzetostjo in blagodejno dobronamernostjo vselej deloval pomirjevalno. S svojim zaupanjem mi je vlival samozavest v trenutkih krize, s svojim treznim zgledom pa me je učil ločevati pomembno od nepomembnega, za kar mu bom vedno hvaležna.

³ Stane Granda, "Ob osemdesetletnici akad. prof. dr. Ferda Gestrina", *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 44 (1996), št. 2-3, str. 92-93.

LITERATURA:

- Gestrin, Ferdo, "Zgodovinar o sebi: akademik prof. dr. Ferdo Gestrin. Hiša mojega očeta", *Zgodovinski časopis*, 50 (1996), št. 3 (104), str. 339-342
- Grafenauer, Bogo, "Gestrin, Ferdo", *Enciklopedija Slovenije*, 3. zvezek, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989, str. 211
- Granda, Stane, "Ob osemdesetletnici akad. prof. dr. Ferda Gestrina", *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 44 (1996), št. 2-3, str. 92-94
- Janša - Zorn, Olga, "Bibliografija prof. dr. Ferda Gestrina", *Zgodovinski časopis*, 30 (1976), št. 3-4, str. 263-268
- Kos, Dušan, "Prvih osemdeset let Ferda Gestrina", *Zgodovinski časopis*, 50 (1996), št. 3 (104), str. 327-332
- Letopis SAZU*, od 1983 dalje
- Melik, Vasilij, "Ferdo Gestrin - šestdesetletnik", *Zgodovinski časopis*, 30 (1976), št. 3-4, str. 255-261
- Stergar, Nataša, "Bibliografija akademika prof. dr. Ferda Gestrina za leta 1977-1996", *Zgodovinski časopis*, 50 (1996), št. 3 (104), str. 333-339
- Voje, Ignacij, "Ferdo Gestrin - sedemdesetletnik", *Zgodovinski časopis*, 40 (1986), št. 4, str. 479-485